



## Handvatten voor het vertellen van het verhaal van de Limes

December 2022

Om het verhaal van de Limes aan een breed publiek te kunnen vertellen, zijn diverse handvatten beschikbaar. In deze lijst vind je de belangrijkste. Komende tijd wordt dit materiaal aangepast en verrijkt. Voor meer informatie kun je contact opnemen met Romeinse Limes Nederland, via [info@romeinselimesnederland.nl](mailto:info@romeinselimesnederland.nl)

1. Zie voor kennis, handleidingen en nieuws over de Limes de website [Limeswerelderfgoed.nl](https://limeswerelderfgoed.nl). Aanvullende informatie over Nederland in de Romeinse tijd vind je op [romeinen.nl](https://romeinen.nl)
2. Maak gebruik van het Limes [merk- en huisstijlhandboek](#)
3. Maak voor kaarten gebruik van het Limes [kaartmateriaal](#)
4. Maak voor foto's en afbeeldingen gebruik van de [beeldbank](#)
5. Maak voor inhoudelijk juiste achtergrond documentatie gebruik van het [Interpretatiekader Romeinse Limes in Nederland](#)
6. Maak voor informatie over specifieke Limes-locaties gebruik van het [werkboek inventarisatie publieksaanbod per site](#) (bijlage van het interpretatiekader)
7. Relevante verwijzingen:
  - a) Website [UNESCO Neder-Germaanse Limes](#)
  - b) Overzicht Neder-Germaanse Limes [bezoekerscentra](#) (musea en parken)

## Eyeopeners

- a) De Neder-Germaanse Limes is het **grootste archeologische monument van Nederland**.
- b) De Romeinen bouwden de Limes ook om de vrede te bewaken. De Romeinse tijd is **de langste periode van vrede** uit de geschiedenis van Europa.
- c) De Romeinse Limes maakt deel uit van de [geschiedeniscanon](#) van Nederland.
- d) **De Limes was niet statisch**: in de circa vijf eeuwen dat de Limes bestond wijzigde het aanzicht, functie, rol en betekenis continu.
- e) Het Romeinse leger was **geen bezettingsmacht uit Italië**: het was samengesteld uit legioensoldaten, vlootsoldaten en hulpstroepensoldaten. Vooral die laatste waren – evenals hun vrouwen en kinderen – uit alle delen van het Romeinse rijk afkomstig, en zelfs daarbuiten.
- f) Door de natte ondergrond zijn de Romeinse resten in Nederland **het best bewaard gebleven** van heel Europa: veel kennis over de Romeinse tijd komt daardoor uit Nederland. Denk aan voorwerpen van hout, metaal, leer en aan botten en zaden. Zo kent Nederland ook de grootste hoeveelheid scheepswrakken van Noord-Europa. De stenen muurresten zijn daarentegen minder goed bewaard gebleven.
- g) Het UNESCO werelderfgoed van de Neder-Germaanse Limes gaat vooral over de puntlocaties van de militaire forten. Deze zijn echter het topje de ijsberg. De Limes gaat over meer dan alleen militairen, het is **vooral een verhaal over mensen**. Zo wijzen bijvoorbeeld vondsten van leren sandalen in fort Fectio bij Bunnik op de aanwezigheid van vrouwen én kinderen. Duizenden mannen verbleven als militair kortere of langere tijd langs de oevers van de Rijn uit naam van de machthebber. Soms namen zij verwanten uit hun thuisland of vorige standplaats mee, of zochten aansluiting bij de lokale bevolking. Vrouwen en kinderen van Romeinse soldaten woonden in de nabij gelegen kampdorpen. Dit meerstemmig beeld van de Limes verrijkt het werelderfgoed.
- h) De Limes was niet zozeer bedoeld om vijandige legers van over de grens tegen te houden. De Limes was vooral ook van belang als **handels- en transportroute** van materiaal en mensen, die bewaakt werd van Oost naar West en West naar Oost. Berichten konden via de forten en wachttorens snel worden overgeseind.
- i) De Limes was een belangrijke vervoersader over water en land. Naast als grens van het Romeinse rijk kan de Limes gezien worden als **migratielijn** waarlangs veel mensen van uiteenlopende achtergronden bewogen: cultuur, religie, huidskleur, mode, taal, etc. Deze zorgde voor grote diversiteit.
- j) De Limes zorgde voor **snelle verspreiding en uitwisseling van cultuur, kennis, handel en innovatie**. Bijvoorbeeld introductie van het schrift, muntgeld, dier- en plantsoorten, belasting, steenbouw, vensterglas, riolering, muziek, kunst, theater, architectuur, stromend water, geneeskunde, vloer- en wandverwarming, stedenbouw, watermanagement, enz.